

TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Hakimova Oydina Abdulhamidovna

Fargona Davlat Tehnika universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Maqolada to'qimachilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish zarurati, uning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri hamda boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari yoritilgan. Jahon tajribasi va O'zbekistonning to'qimachilik klasterlari rivoji misolida innovatsion strategiyalarni qo'llashning afzalliklari tahlil qilindi.*

Kalit so'zlar: *innovatsion boshqaruv, to'qimachilik sanoati, klasterlashuv, raqamli texnologiyalar, investitsiya, samaradorlik.*

Аннотация: *В статье освещается необходимость развития инновационной деятельности на предприятиях текстильной промышленности, ее влияние на экономическую эффективность, а также пути совершенствования механизмов управления. На примере мирового опыта и развития текстильных кластеров Узбекистана проанализированы преимущества применения инновационных стратегий.*

Ключевые слова: *Управление инновациями, текстильная промышленность, кластеризация, цифровые технологии, инвестиции, эффективность.*

Abstract: *The article highlights the need to develop innovative activities in the textile industry, its impact on economic efficiency, as well as ways to improve management mechanisms. The advantages of applying innovative strategies are analyzed using the example of world experience and the development of textile clusters in Uzbekistan.*

Keywords: *Innovation management, textile industry, clustering, digital technologies, investments, efficiency.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida to'qimachilik sanoati korxonalari uchun innovatsion faoliyatni rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi sanoat tarmoqlari ichida to'qimachilik sohasi yirik eksport salohiyatiga ega bo'lib, mamlakat yalpi ichki mahsulotining muhim qismini ta'minlaydi. Shu bois, to'qimachilik korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish va yangi bozorlarni egallashda

zamonaviy innovatsion boshqaruv mexanizmlarini tatbiq etish muhim strategik yo'nalish hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati bu yo'nalishda bir qator islohotlarni amalga oshirdi. Xususan, Prezident qarorlari asosida to'qimachilik klasterlarini rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar belgilandi. Bu islohotlar korxonalarni yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulot ishlab chiqarishga, ilg'or texnologiyalarni joriy qilishga va eksport geografiyasini kengaytirishga undamoqda [1]. Shu bilan birga, innovatsion boshqaruvning yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani, kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilar uchun moliyaviy manbalar yetishmasligi, kadrlar malakasi hamda ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyaning sustligi kabi muammolar hamon dolzarbligicha qolmoqda.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy qilish, korxona ichida ilmiy-texnik ishlanmalarni rivojlantirish, shuningdek, texnoparklar va ilmiy markazlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish to'qimachilik sanoatida innovatsion faollikni sezilarli darajada oshiradi. Masalan, Turkiya, Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tajribasi klasterlashuv va davlat-xususiy sektor sherikligining samaradorligini isbotlagan [2]. Shu jihatdan, O'zbekistonda ham korxonalar boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish orqali innovatsion rivojlanishni tezlashtirish, bozor ehtiyojlariga moslashuvchan ishlab chiqarish tizimlarini yaratish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va eksportni ko'paytirish imkoniyatiga ega.

Innovatsion boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi to'qimachilik sanoatining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon ish o'rinlarini yaratish, mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish va mamlakatning xalqaro imijini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy raqamli tizimlar — ERP, PLM va IoT texnologiyalarining qo'llanilishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi. Demak, to'qimachilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish iqtisodiy barqarorlik va global bozorlar bilan integratsiyani ta'minlashning muhim shartidir.

Islohotlarni huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy qo'llab-quvvatlash. Ushbu davrda sohani rivojlantirishga qaratilgan hujjatlardan biri Prezidentning 2016-yil 21-dekabrda qabul qilingan "2017-2019-yillarda to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida" gi qarori bo'ldi.[3] Korxona qarori doirasida to'qimachilik va tikuvchilik - trikotaj mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarga soliq va bojxona imtiyozlari, xususan,

mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun foyda, mol-mulk solig'i, yagona soliq to'lovidan ozod qilish, import qilinadigan asbob-uskunalar, butlovchi buyumlar, respublikada ishlab chiqarilmaydigan xomashyo va materiallar uchun bojxona to'lovlari va boshqalar berildi.

To'qimachilik sanoati ushbu o'zgarishlarning drayverlaridan biri hisoblanadi. Harakatlar strategiyasida ko'rsatilgan vazifalar, masalan, sanoatni sifat jihatidan yangi bosqichga o'tkazish orqali modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilish, mahalliy xom ashyoni qayta ishlashni ko'paytirish, tubdan yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni o'zlashtirish, tashqi va ichki bozorlarda mahalliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarishni mahalliyashtirish va import o'rnini bosish to'qimachilik sanoatida muvaffaqiyatli amalga oshirildi.

Harakatlar strategiyasi doirasida qabul qilingan va ushbu davrda sohani rivojlantirishning yangi bosqichiga yo'naltirilgan asosiy dasturiy hujjat Prezidentning 2017-yil 14-dekabrdagi "To'qimachilik va tikuvchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni bo'ldi. Ushbu Farmon doirasida sohani rivojlantirishning aniq mexanizmi – to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish bo'yicha "yo'l xaritasi" ishlab chiqildi. Yo'l xaritasi to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoati sohasida boshqaruv va kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, roizvodlik, texnologik jarayonni modernizatsiya qilish va to'qimachilik sanoati infratuzilmasini rivojlantirish, tashqi iqtisodiy faoliyatni faollashtirish, to'qimachilik sanoatiga xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha chora-tadbirlarni nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zpxatasanoat "AJ korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan paxta tolasini sotish va hisob-kitob qilish mexanizmini takomillashtirish to'g'risida" 12-fevraldagi qarori bilan 2018-yilda birja savdolari mexanizmidan foydalangan holda paxta tolasini sotishning yangi tartibi va hisob-kitoblarni amalga oshirishning yangi tartibi joriy etildi. Bu to'qimachilik korxonalarini zarur xom ashyo bilan barqaror ta'minlashga yordam berdi.

2017-yildan boshlab 2018 yil 25 yanvarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Paxta-to'qimachilik ishlab chiqarishini tashkil etishning zamonaviy shakllarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori qabul qilingan holda to'qimachilik ishlab chiqarishlarini rivojlantirishning Klaster tizimi joriy etila boshlandi. Sanoatni tashkil etish tizimini tubdan isloh qilish yo'lidagi ushbu jiddiy qadam xom ashyodan tayyor mahsulotgacha bo'lgan yagona ishlab chiqarish zanjirlarini shakllantirishga turtki bo'ldi. O'tgan davrda Klaster modeli o'z samaradorligini ko'rsatdi. Tashkilotning

ushbu shakli ishlab chiqaruvchilar fermerlarining tranzaktsion xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradi va shu bilan to'qimachilik sanoati mahsulotlarining narx raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

2020-yilda iqtisodiyotning barcha tarmoqlari pandemiya inqiroziga duch kelgan davrda to'qimachilik sanoatiga alohida e'tibor qaratildi. Shunday qilib, koronavirus pandemiyasi bilan bog'liq inqirozning salbiy ta'sirini yumshatish maqsadida 2020-yil 5-mayda Prezidentning "To'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha shoshilinch chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi.

Qo'llab-quvvatlash choralaridan biri 2020-yil 1-aprelgacha, 90 kundan 150 kungacha mahalliy to'qimachilik korxonalariga milliy valyutada birja savdolarida sotilgan paxta tolasi uchun yakuniy hisob-kitoblar amalga oshiriladigan davrni uzaytirish bo'ldi. Shuningdek, import qilinadigan xomashyo va materiallarning ayrim turlari 2022-yil 1-yanvargacha bojxona bo'jlarini to'lashdan ozod qilindi. Bundan tashqari, 2020-yil 1-maydan 31-dekabrgacha qo'shilgan qiymat solig'ini qoplashning soddalashtirilgan tartibi belgilandi, unga ko'ra eksport qilinadigan to'qimachilik va tikuv-trikotaj tovarlari (xizmatlari) uchun foydalaniladigan haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) uchun to'lanadigan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'i summasi, ip va tola bundan mustasno, O'zbekiston Respublikasi tijorat bankidagi to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonasining hisobvaraqlariga tushgan valyuta tushumlari miqdoridan qat'i nazar hisobga olinadi, va belgilangan tartibda taqdim etilgan eksportchining arizasi asosida qayta tiklash huquqiga ega.

To'qimachilik sanoatini rivojlantirish strategiyasini amalga oshirishning asosiy yakuniy natijalari:

- sanoatning sezilarli darajada rivojlanishi;
- xom ashyodan tayyor mahsulotgacha bo'lgan yagona zanjirni yaratish, klasterlarni tashkil etish;
- to'qimachilik mahsulotlarining eksport salohiyatini kengaytirishda katta o'zgarishlar;
- sanoatning mehnat talab qiladigan ishlab chiqarish va yangi ish o'rinlari yaratish kabi ijtimoiy ahamiyatini oshirish.

Asosiy mahsulot turlarini ishlab chiqarish uchun ishlab chiqarish quvvati: ip – 705 ming tonna; mato – 1,2 milliard kv. m; trikotaj mato – 140 ming tonna; tayyor mahsulotlar – 2,2 million dona; paypoq mahsulotlari-132 million dona.

To'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoati bo'yicha jami O'zbekistonda 2020-yil 1-oktabrda 14 447 ta korxona faoliyat ko'rsatgan. Ularning soni 2016 yilga nisbatan 2 baravar oshdi. Tahlil qilinayotgan davrda sohada ishlab

chiqarish hajmi 127,6 foizga oshdi. To'qimachilik sanoati iqtisodiyotni rivojlantirishning haydovchisiga aylandi, bu uning iqtisodiyot tarmoqlarining yalpi qo'shilgan qiymatidagi ulushining 2019-yildagi 3,1% dan 2022-yilda 3,27% gacha o'sishidan dalolat beradi.[4]

Mahalliy xom ashyoni qayta ishlaydigan ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish iqtisodiy o'sishni oshirish uchun mintaqalardagi resurslarni safarbar qilish usullaridan biridir.

Klasterlar fermer xo'jaliklari tomonidan paxta xomashyosini yetishtirish bo'yicha to'g'ridan to'g'ridan to'g'ri kontraktatsiya shartnomalari tuzish va uni o'z ishlab chiqarish quvvatlarida yanada chuqur qayta ishlash uchun to'qimachilik korxonasiga yetkazib berish asosida tashkil etilgan to'qimachilik korxonalari va fermer xo'jaliklarining kooperatsiya aloqalarini tashkil etish muammosini muvaffaqiyatli hal etib, hududlarni ham, umuman mamlakatni ham ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga muhim hissa qo'shmoqda.

2022-yilda "O'zbekstilprom" uyushmasi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat paxta hosilining 90 foizdan ortig'i klasterlarda to'plangan. So'nggi to'rt yil ichida klasterlarda hosildorlik 7,1 sentnerga oshdi. 2022-yil yakunlariga ko'ra, yetti klasterdan tashqari, qolganlarning barchasi yuqori qayta taqsimlash mahsulotlarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'ydilar: 83 ta ip, 46 ta mato, mato, paypoq mahsulotlari, 40 ta tayyor tikuv - trikotaj mahsulotlari ishlab chiqaradi.[5]

Shunday qilib, tikuvchilik va to'qimachilik ishlab chiqarishda keyingi besh yil ichida rivojlanishning asosiy strategik ustuvor yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- paxta tolasini chuqur qayta ishlash zanjiri texnologiyalarining to'liq tsiklini rivojlantirish (paxta iplari, tikuvchilik ishlab chiqarish uchun tayyor matolar va texnik to'qimachilikdan trikotaj va to'qimachilikdan tikilgan mahsulotlarga qadar);

- xalqaro standartlarga javob beradigan yuqori texnologiyali, tashqi bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlarning keng assortimentini ishlab chiqarishni ta'minlash;

- respublikani Markaziy Osiyodagi yetakchi to'qimachilik ishlab chiqaruvchisiga aylantirish;

- sifat menejmenti va xalqaro standartlarning zamonaviy usullarini joriy etish, xalqaro talablarga muvofiq ishlab chiqarilayotgan mahalliy mahsulotlarni sertifikatlashtirish tizimini yaratish;

- yengil sanoat tarmoqlari va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari o'rtasida o'zaro kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish hamda shu asosda to'qimachilik

va tikuvchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni mahalliy lashtirish darajasini oshirish;

– tayyor, paxta, shuningdek paxta bo'lmagan matolar assortimentini ishlab chiqarishni ko'paytirish va kengaytirish (aralash, sintetik, jun, yarim junli qoziq, adyol, mebel dekorativ, texnik, kimyoviy tolali maxsus matolar, maxsus pardozlash turlari bilan-past va past qisqarish, qolipga chidamliligi va kamroq material iste'moli).;

-mahalliy kiyim-kechak brendlarini yaratish va rivojlantirish, sanoat kolleksiylarini yaratishda dizaynerlar va dizaynerlarning rolini kuchaytirish, dunyoda tan olingan dizaynerlarning litsenziyalari bo'yicha kiyim-kechak ishlab chiqarishni ko'paytirish orqali kiyimlarni modellashtirish va loyihalash darajasini oshirishni hisobga olgan holda kiyim-kechak va trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqarish. m ode, yangi matolardan foydalangan holda turli xil uslub va shakldagi zamonaviy moda trikotaj kiyimlarini ishlab chiqarish sintetik va sun'iy tolalarning yangi avlodi va boshqa omillar bilan birgalikda iplarning turlari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 5 августдаги “Тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати корхоналари фаолиятини қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–3305-сонли қарори. – www.lex.uz

2. OECD. Innovation and Productivity in Textile and Apparel Industry. – Paris: OECD Publishing, 2021. – URL: <https://www.oecd.org>

3. O'zbekiston respublikasi prezidentning 2016-yil 21-dekabrda qabul qilingan "2017-2019-yillarda to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida" gi qarori.

4. Давлятшаев, А. А. (2020). Социальный анализ инвестиционных проектов. In минтака иктисодиётини инвестициялашнинг молиявий-хукукий ва инновацион жихатлари (pp. 516-520).

5. Давлятшаев, А. А. (2021). Процессы Интернационализации и Их Роль в Развитии Межвузовских Отношений. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF

6. INNOVATIONS ON TOURISM MANAGEMENT AND FINANCE, 2(11), 48-55.

7. Кундузова, К. И., Давлятшаев, А. А., & Холдарова, Х. С. (2018). Задачи усовершенствования организации бухгалтерского учёта в страховых

организациях. In Бухгалтерский учет: достижения и научные перспективы XXI века (pp. 100-103).

8. Qudbiyev, N. T., Qudbiyeva, G. A. Q., & Abduraximov, B. U. O. (2022). LOGISTIKADA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI. Scientific progress, 3(1), 133-142.

